on nije ništa bolji od njih, a to znači nema ni velikog ugleda ni visokog položaja. Iz tog primjera vidimo kako se u tumačenju takvog teksta ujedinjuju jezik, povijest književnosti i civilizacija društva onog vremena.

U jezičnoj analizi istaknut ćemo glagole *gratter* i *heurter*. U kompoziciji tog kratkog teksta privući ćemo pažnju učenika na sažeto izlaganje koje u sebi nosi i dramske elemente. Potrebna vizualna dokumentacija uz taj tekst je dijafilm. Imamo tri dijafilma o Versaillesu, od kojih svaki sadržava oko tridesetak slika. Postoji popratna knjižica za nastavnike (slikovni materijal i knjižnicu za nastavnike izradila M. Brujić). U toj popratnoj knjižici ima i literarnih tekstova Madrigal od Mme de Sevigné i »Pismo kralju« od Fénélona. Oba ova literarna teksta odlično karakteriziraju život na dvoru. Dok Madrigal pokazuje udvornost dvorjana, Fénélon daje drugi ton i karakter života na dvoru, on upozorava na siromaštvo i bijedu puka te apelira na kralja da ga ublaži. Od mnogobrojnog slikovnog materijala nastavnik će izabrati ono što će prikazati sjaj dvora i scenu o kojoj je riječ u tekstu. Kao uvodno predavanje poslužila sam se materijalom iz dijafilma, uz metodsku obradu svojstvenu dijafilmu (Uvodno izlaganje, prikazivanje dijafilma uz tumačenje slikovnog materijala, razgovor s učenicima nakon prikazivanja dijafilma). Drugi nastavni sat upotrijebila sam za upoznavanje Madrigala i Fénélonova pisma uz tumačenje La Bruyèrova teksta. Treći sat obuhvatio je razgovor o sadržaju prethodno obrađenih metodskih jedinica. Težište tog razgovora bilo je na društvenim prilikama XVII vijeka, na ulozi dvora u procvatu književnosti i kao kontrast toj raskoši, misao Fénélonova pisma.

Sa studentima sam obradila taj čitavi materijal u blok-satu (dva nastavna sata), a u gimnaziji mislim da treba takvom tumačenju posvetiti tri nastavna sata. Zvučnu dimenziju uz prikazivanje dijafilma činila je muzika menueta, karakteristične muzičke forme onoga vremena.

Možda će netko zapitati zašto trošiti tri sata na obradu tako malog teksta. Ako tekst sadržava bitne karakteristike jedne epohe na književnom planu, epohe koja je svojim djelima ušla u svjetsku književnost, onda će trud nastavnika biti nagrađen. Mi ćemo svojim učenicima dati značajnu i karakterističnu epohu stvaralaštva francuskog duha. Promatranje čovjeka, vječno istog u njegovim strastima (skorojevića N ima u svakom društvu), puna formalna konciznost, izvanredan jezik, ponekad lagana ironija, odlike su klasičnog duha XVII stoljeća. Sve te odlike nalaze se u tom kratkom La Bruyèreovu tekstu.

Hosana Vujadinović:

METODOLOGIJA PRELAZA S ORALNE NASTAVE NA PISMO U POČETNOJ NASTAVI FRANCUSKOG JEZIKA

Razlika koja postoji između govornog i pisanog francuskog jezika velika je i prelazi okvire same ortografije. Mnogi stručnjaci osvetlili su prirodu tih međusobnih razlika, ali nije dovoljno objašnjena metodologija prelaza s govornog na pisani jezik u današnjim uslovima učenja stranih jezika.

Diktirane novim potrebama društva, a ozakonjene Nastavnim planom i programom, u nastavu stranog jezika postepeno, ali sigurno ulaze nove,

savremene metode (direktna metoda, audio-vizuelna, audio-oralna itd.). Te metode neguju prvenstveno govorni jezik i uvek polaze od njega kad je u pitanju učenje pisanog jezika. Ostaje otvoreno pitanje: kad i kako preći s govora na pismo? U svakom slučaju, vreme i postupak u osnovi se razlikuju od vremena i postupka koje diktiraju tradicionalne metode po kojima se pisanom i govornom jeziku pristupa istovremeno.

Vreme prelaza s govora na pismo jasno je određeno Nastavnim planom i programom.[1] Smatra se da je potrebno početi upućivanjem učenika u ortografiju krajem prvog polugodišta (otprilike posle 50 časova oralne nastave), a da se u drugom polugodištu pređe na sistematsku obradu pisma, no uvek polazeći od govora. Međutim, mnogi nastavnici smatraju da je taj period predugačak i počinju da upoznaju učenike s ortografijom stranog jezika nešto ranije, tj. krajem meseca novembra (otprilike posle 25 časova oralne nastave).

Nastavni plan i program ne upućuje nastavnika kako i na koji način treba da uspešno organizuje prelaz s govora na čitanje i pismo. To prepušta autorima udžbenika i samom nastavniku. Autori udžbenika Horecki—Zagoda, kao i Instituta za strane jezike, prilaze obradi čitanja i pisanja na osnovu globalno-strukturalne metode. Ali dok autori prvog udžbenika poštuju izvesnu sistematičnost prilikom prelaza, autori udžbenika Instituta za strane jezike ustraju isključivo na prepisivanju auditivno i vizuelno usvojenih rečenica. To prepisivanje ne vodi ka isticanju i sistematskom usvajanju pojedinih grafema, tj. slova, niti daje sistematske vežbe za pisanje i čitanje, već ostavlja nastavniku da sam kreira vežbe i »postepeno uvodi učenike u pisanje«! Pitamo se da li su svi nastavnici dovoljno stručni da uspešno realizuju ovaj zadatak?

I. *Neke od osnovnih razlika govora i pisma u francuskom jeziku*

Usvajanje čitanja i pisma u francuskom jeziku počiva na poznavanju: 1. grafičkih znakova (osnovne ortografije); 2. grafičkih grupa ili reči i njihovih odnosa u rečenici (gramatičke ortografije); 3. znakova interpunkcije.

1. *Grafički znaci — slova i grafeme.* a) Kao što je poznato, francuski alfabet ima 26 slova, i to 20 oznaka za konsonante i 6 za vokale, ali ima mnogo više fonema (34—36). To znači da je francuska ortografija daleko od toga da bude fonološka, što će biti jedna od velikih poteškoća za naše učenike na samom početku prelaza s govora na pismo. Zato se u francuskom pismu jedan fonem često registruje sa dva ili više slova. Tako vokalima često odgovaraju grafeme sa dva ili više slova (ai, ou, au, eau), na primer: u reči voisin (vwazɛ̃) na pet fonema odgovara šest slova, tableau — 5 fonema — 7 slova itd.

Ako tome dodamo da u francuskom jeziku susrećemo slova i grupe slova koje se ne izgovaraju u pojedinim rečima kao: sept (sɛt), corps (kɔ:r), houx (u), dobićemo ovakve i slične kombinacije: qu'est-ce que c'est — sedam fonema — 14 slova, c'est toi — 5 fonema — 7 slova...

b) Moramo takođe naše učenike da upoznamo i sa činjenicom da u francuskom jeziku jedno slovo može da ima više fonetskih realizacija kao, na primer:

s = sommes (s), poison (z), finis (—)
e = père (ɛ), passé (e), table (ə), enfant (ã).

[1] Riječ je o *Nastavnom planu i programu SR Srbije. Ur.*

Jasno je da će ta saznanja u početku zbuniti našeg učenika i možda ga obeshrabriti, naročito u slučaju ako nastavnik bude insistirao na teškoćama i ne bude se pridržavao osnovnih didaktičkih principa u savlađivanju francuske ortografije.

2. *Grafičke grupe ili reči i njihovi odnosi u rečenici — gramatička ortografija.* Govorni francuski jezik poseduje daleko manje gramatičkih informacija nego pismo.

a) Oznake za rod — Kod participa prošlog vremena (participe passé) u govoru obično nema nikakve oznake za ženski rod, a u pismu se dodaje vokal — e. Isti slučaj nailazimo kod nekih imenica: ami — amie

	Mon	amie	est	partie
pismo	—	+	—	+
govor	—	—	—	—

Kao što se vidi u ovoj rečenici, u pismu imamo dve oznake za ženski rod, a u govoru ni jednu.

Oznake za rod kod nekih prideva su sasvim drugačije u govoru nego u pismu. Tako pridev — gris pravi ženski rod u govoru dodavanjem konsonanta — z, a u pismu dodavanjem vokala — e. Sličan je slučaj s pridevom vert i dr.

b) Oznake za množinu — Te se oznake takođe ne podudaraju u govornom i u pisanom jeziku. Za neke vrste reči u govoru oznaka za množinu skoro i nema, dok se u pismu oznake za množinu gotovo uvek javljaju i specifične su za pojedine vrste reči.

	Les	soldats	marchaient
pismo	+	+	+
govor	+	—	—

U toj rečenici imamo jednu oznaku za množinu u govoru, a tri oznake u pismu.

	Leurs	livres	étaient	ouverts
pismo	+	+	+	+
govor	—	—	—	—

U ovoj rečenici nema nijedne oznake za množinu u govoru, dok ima četiri oznake u pismu.

c) Oznake za lica nekih glagolskih vremena — Kod nekih glagola treće lice množine prezenta u govoru se pravi dodavanjem konsonanata:

d — rãd

v — ekriv

a u pismu nastavak je -ent (ils rendent, ils écrivent).

Kod nastavaka za imperfekt u govoru postoje samo tri oznake za raspoznavanje lica i broja, a u pismu pet:

-ais, -ait, -aient, -ions, -iez

(ɛ) (jõ) (je)

Navedeni primeri govore nam jasno da je govor mnogo siromašniji gramatičkim oznakama od pisma. Ta činjenica će predstavljati mnogo poteškoća našim učenicima u toku savlađivanja pisma, naročito u savremenoj nastavi stranog jezika, kad u pismu polazimo od oralno usvojenih jezičkih celina.

3. *Znaci interpunkcije.* Naši udžbenici stranih jezika ne predviđaju upućivanje učenika u interpunkciju. S obzirom da su pravilna intonacija i ritam dugo vreme kod nas bili zapostavljeni, nastavnik je bio prinuđen da obaveštava učenike kada treba da stave neke od znakova interpunkcije, i to: u početnoj nastavi obično na materinjem jeziku, a kasnije postepeno na francuskom. Međutim, potrebno je da nastavnik pravilnom intonacijom ritmičkih grupa već u samom početku nastoji da učenici prepoznaju znak interpunkcije. U pogledu interpunkcije postoji veoma velika razlika između govora i pisma tako da je bogatstvo intonacije i ritma nemoguće u potpunosti preneti na pismo.

II. *Prelaz na pismo*

Francuski jezik je, dakle, daleko od minimalnog jedinstva pisma i govora, što će nesumnjivo brzo uočiti naši učenici jer neće moći primeniti Vukovu krilaticu: »Piši kao što govoriš, a govori kao što pišeš.«

Zato prvo počinjemo postepenim upoznavanjem učenika s osnovnom ortografijom, pa tek kad su je učenici savladali prelazimo na gramatičku ortografiju, koja se menja prema funkciji reči u rečenici.

1. *Osnovna ortografija.* Počinjemo da upoznajemo učenike s osnovnom ortografijom pomoću veoma kratkih fonetskih diktata koji se sastoje od nekoliko, već oralno usvojenih i vizuelno percepiranih reči ili veoma kratkih rečenica.

a) Prvo upoznajemo učenike s rečima u kojima svaki fonem odgovara jednoj grafemi: il va, il va à midi, il a du café. b) Zatim prelazimo na muklu grafemu ə (e muet) tako što diktiramo oralno i vizualno usvojene reči ili kratke rečenice u kojima se ne pojavljuju nepoznate grafeme — le livre, le porte, la table... c) Pošto su učenici usvojili muklo e, prelazimo na fonetski diktat, u kome fonem odgovara prostoj grafemi, a koje nema u našem jeziku ili ima drugu fonetsku vrednost: u (y), è, é, c itd.). Postepeno prelazimo na složene grafeme, diktirajući veoma kratke rečenice koje su učenici usvojili oralno i percepirali vizuelno: ch (ʃ), ou (u), au (o) i dr.

Prilikom upoznavanja učenika s francuskom ortografijom nastavnik mora:

a) Veoma obazrivo i postupno da uvodi učenike u francusku ortografiju, poštujući osnovne didaktičke principe: od poznatog ka nepoznatom, od prostog ka složenom,

b) Svaka reč u rečenici, kao i sama rečenica mora biti poznata učenicima, i to: oralno (uzimaju se rečenice koje su već ranije oralno usvojene), vizuelno (učenik mora pre početka diktata najmanje jednom, a poželjno je i više puta, da vizuelno percepira grafiju reči i rečenice s novim grafemama,

c) Poželjno je da se grafema koja se usvaja piše olovkom oprečne boje — na primer crvenom — da bi se izdvojila od ostalih već usvojenih grafema,

d) Oralno usvojene i vizuelno percepirane rečenice ili reči učenici čitaju, a zatim prelaze na pisanje bilo da ih prepisuju ili pišu »pod diktat«.

Autori nekih udžbenika za strane jezike predvideli su vizuelni materijal u obliku ispisanih traka koje se lepe na flanelografu ispod slike (Institut za strane jezike, Frères Jacques). Nastavnici koji ne rade po tim udžbenicima dužni su da sami realizuju takav ili sličan materijal i da nipošto ne smetnu s uma da svaku novu grafemu, novo slovo, reč ili rečenicu učenik mora prvo vizuelno da percepira pa tek onda da pređe na čitanje i pisanje.

S obzirom da prelaz na pismo počiva na oralno i vizuelno usvojenom gradivu, bilo bi potrebno da autori udžbenika predvide raznovrsne kratke fonetske diktate i da ih unesu u knjigu za nastavnike.

2. *Gramatička ortografija.* Kako učenici sve više napreduju u čitanju i pismu, počinju se pored osnovne ortografije upoznavati i s gramatičkom ortografijom. Neke nove metode predstavljaju ih istovremeno. Međutim, naši udžbenici ne upućuju nastavnike na koji način da upoznaju učenike s gramatičkom ortografijom u pismu. Učenici oralno usvajaju gramatičke pojave kao: prezent, i pravilnih i nepravilnih glagola, množinu imenica, prideva, ženski rod prideva, imenica itd. Kako to treba prikazati u pismu? Naravno, i ovog puta polazimo od govornog jezika. Ali kao što smo već videli, znaci za množinu, ženski rod, lice i broj veoma su različiti što se tiče govornog i pisanog jezika. Prema tome, prvo moramo da postignemo da učenici prepoznaju gramatičku oznaku u govoru, ako ona postoji. To možemo postići na ovaj način: izgovaramo rečenicu u jednini, a zatim u množini i tražimo da učenici utvrde gde su čuli razliku. Rečenice moraju biti jednostavne i poznate učenicima. Kad učenici uoče razliku, nastavljamo da izgovaramo više rečenica iste strukture. Od učenika možemo da zahtevamo da nacrtaju tablicu u kojoj će znakom + za svaku reč u rečenici posebno označiti razliku koju čuju, kao gramatičku oznaku u govoru. Na primer:

	Les Les	soldats garçons	marchent mangent
govor	+	—	—
	+	—	—

Kad su učenici usvojili oralno razliku, nastavnik piše rečenicu u jednini i u množini pa u tablicu upisuje oznake za množinu koje se javljaju u govoru i u pismu.

	Les	soldats	marchent
govor	+	—	—
pismo	+	+	+

	Les	garçons	mangent
govor	+	—	—
pismo	+	+	+

Učenici kompariraju dva sistema, usmeni i pismeni, i donose zaključke uz pomoć nastavnika. Zatim prepisuju ili pišu »pod diktat« određeni materijal, tako što novo usvojenu gramatičku oznaku pišu oprečnom bojom radi vizuelnog efekta.

III. *Diktiranje diktata*

a) *Pripreme.* U pripremljenom diktatu u početnoj nastavi stranog jezika ne sme da bude nijednog nepoznatog elementa. Novi elementi treba da budu objašnjeni i usvojeni pre prelaza na diktat. Svaku reč ili rečenicu mora učenik prvo da vizuelno percepira tako da mu omogući da što tačnije napiše diktat. Jasno je da svaki diktat mora da ima svoj cilj radi kojeg mu i pristupamo.

b) *Diktiranje.* Nastavnik globalno čita tekst celog diktata (veoma kratak, dve-tri rečenice u početnoj nastavi), zatim diktira rečenicu po rečenicu ili ritmičku grupu, normalnim ritmom. Rečenicu ili ritmičku grupu može da pročita najviše dva puta. Kad učenici napišu diktat, nastavnik još jednom globalno čita ceo tekst.

IV. *Ispravljanje diktata*

Snaga diktata je u njegovoj ispravci. Naši nastavnici to često zaboravljaju pa se služe diktatom isključivo da bi proverili znanje učenika i da bi ga ocenili. Pošto ocene pismenost učenika na osnovu diktata, smatraju da je njihov posao završen. Međutim, njihov rad tek sada u stvari i počinje, a to je rad na ispravljanju i na analizi grešaka.

a) Ispravljanje diktata[2] može biti raznovrsno.

1. Kolektivno ispravljanje je veoma korisno, a možemo ga izvršiti na više načina.

— Učenici izmenjaju međusobno sveske pa pronađenu grešku prijavljuju i objašnjavaju kako treba napisati.

— Učenik izlazi na tablu, piše rečenicu, koju mu diktira učenik iz razreda. Eventualno učinjenu grešku ispravlja odeljenje.

— Učenici individualno ispravljaju svoje greške olovkom druge boje i prijavljuju ih.

— Grupna ispravka je takođe mogućna ako nastavnik pribegava grupnom radu u većem odeljenju. Grupe među sobom izmenjaju sveske, podvlače i ispravljaju greške. Listu s greškama predaju grupi zajedno sa sveskama. Jedan učenik iz grupe može na zahtev nastavnika da analizira greške.

2. Samoispravka je takođe veoma korisna i može biti različita:

a) Nastavnik može da podvuče greške i da zahteva od učenika da ih ispravi kod kuće.

b) Učeniku se navede broj učinjenih grešaka, a zatim se od njega zahteva da ih nađe i ispravi.

Nastavnik obično praktikuje da sam ispravi diktat, obeleži ili podvuče greške, ispravi ih i da ocenu. Diktat se u razredu obično ispravlja tako što bolji učenici prepisuju iz sveske tačan tekst na tablu, a ostali prepisuju. U tom slučaju izostavljena je druga veoma važna faza ispravka, a to je rad na greškama.

V. *Analiza grešaka*

Ispravka diktata ima, dakle, dve faze: 1. izdvajanje greške, 2. analizu greške. Greška je posledica nerazumevanja, povrede nekog jezičkog pravila

[2] O ispravljanju diktata vidi 1: *Strani jezici*, I, 4, str. 265 — 268.

ili dokaz nepoznavanja pismenog sistema. Prema tome, apsurdno je brojiti i ispravljati greške a da se ne obrati pažnja na njihovu prirodu.

U početnoj nastavi greške treba izdvajati tako što će na prvom mestu, kao najteže, osnovne i najopasnije biti:

a) greške izazvane nerazlikovanjem pojedinih francuskih fonema; na primer, naš učenik često ne čuje (y) i izgovara ga i ili u;

b) greške izazvane interferencijom grafije dvaju jezika; na primer — la poue — učenik piše — la pue;

c) greške izazvane nepoznavanjem francuskog pismenog sistema;

d) gramatičke greške, kao, na primer: tu parle.

Greške izazvane nerazumevanjem, interferencijom grafije, a naročito time što učenik »ne čuje« pojedine francuske foneme najopasnije su u početnoj nastavi francuskog jezika i treba ih što brže odstraniti. Da bismo to postigli, možemo da sprovedemo takvu govornu vežbu u kojoj ćemo vezati foneme za koje smo ustanovili da ih većina naših učenika ne razlikuje, da »ne čuje« uz konsonante koji za njih ne predstavljaju poteškoću u izgovoru. Vežbu ćemo diktirati, a od učenika zahtevati da pažljivo slušaju i znakom + u tablici obeleže reč u kojoj su čuli vokal — y —

	mur	sur	dire
y	+	+	
i			+

Zatim prelazimo na kratke rečenice s istim zahtevom — une voiture est là.

Pre nego što pređemo na diktat, moramo ispraviti izgovor učenika. Kad se uverimo da su oni »čuli« fonem y, tek tada prelazimo na diktat i ispravljamo ortografiju.

U početnoj nastavi francuskog jezika gramatičke greške su normalna posledica nejedinstva govora i pisma. Tako učenik oralno usvoji tri oznake za prezent, a u pismu ih ima pet. Učenici naročito često zaboravljaju nastavak -s u drugom licu jednine kao posledicu interferencije prvog i trećeg lica jednine. Prilikom ispravke tih i sličnih grešaka počinjemo takođe s govornim vežbama, pogodnim za to. Kad smo se uverili da su učenici oralno usvojili određenu gramatičku pojavu, onda prelazimo na pismo, dajući pogodna objašnjenja.

Nastavnik treba da ima uvek na umu da nije dovoljno samo objasniti neku jezičku pojavu, već ju je neophodno fiksirati, tj. automatizovati, a to se može postići samo organizovanim usmenim i pismenim vežbanjem.